

Antalóczy Péter

A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában

A kezdetek

Nagyiványi Fekete Gyula „*A dologház és lakói*”¹ című, 1891-ben megjelent munkájában arról tudósít bennünket, hogy befogadáskor orvosi vizsgálatnak vetették alá a fegyencet; ruháját és a nála levő értékeit a raktárban helyezték el, majd akár milyen vallású is volt, érkezéséről azonnal értesítették az illetékes lelkészt.

A jelenség egyáltalán nem meglepő, különös tekintettel akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a XIX. sz. végén elindult nagy börtönépítési program² keretében létesült, ma is működő tíz büntetés-végrehajtási intézetben az elítéltek nevelése, oktatása és lelki gondozása a börtönügy szerves részévé vált. Ez utóbbi feladatokat a „*nevelés és jobbtítás*”³ fő letéteményesei, vagyis a négy nagy vallás – a római katolikus, a református, az evangélikus és az izraelita felekezet – börtönlelkészei látták el.

Mielőtt azonban az elítéltek vallásgyakorlásának kérdéseire rátérnénk, meg kell vizsgálnunk, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek falain belül miként módosulnak korábbi jogaik és köteleességeik, azaz jogi helyzetük hogyan változik a szabadságvesztés ideje alatt.

Az elítéltek jogi helyzete

Alapvető és vitathatatlan tétel, hogy a jogállamban a büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló személy vonatkozásában is tiszteletben kell tartani az emberi méltóságot és mindazon jogokat, amelyeket a törvény, illetve a büntető ítélet nem korlátoz. Ennek megfelelően nem tehető hátrányos megkülönböztetés a büntető felelősségre vonás hatálya alá került személyek között nemzetiségi és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, származásuk, nemük, társadalmi, illetve a vagyoni helyzetük szerint. Így megmaradnak pl. a polgári jogok (jogképesség, cselekvőképesség, eljárási képesség, vagyonnal kapcsolatos döntési jogosultság), továbbá mindazok a jogok, amelyek minden állampolgárt megilletnek.

Közelebbről szemlélve az elítéltek jogi helyzetét: azt egyrészt az elítélt és a büntetés-végrehajtási intézet közötti viszony, másrészt ezen belül az elítélt és a büntetés-végrehajtási intézet jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezések határozzák meg.

1 Nagyiványi Fekete Gyula: *A dologház és lakói. Magyar Jogászegyleti Értekezések*. Budapest, 1891. 6–7. o.

2 Lásd: Mezey Barna: *Reformerek és börtönreformok a 18–19. században*. In: Máthé Gábor, Mezey Barna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Gondolat – ELTE ÁJK, 2010. 291–311. o.

3 Lásd: Mezey Barna: *A nevelés és a jobbtítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében*. Börtönügyi Szemle, 2007. 3. 13–24. o.

Az állampolgári jogok és kötelezettségek annyiban érvényesülhetnek, amennyiben nem ellentétesek a büntetés céljával, aminek konkrét tartalmát a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását szabályozó törvény ad. Összességében megállapítható tehát, hogy a büntetés végrehajtásának ideje alatt egymás mellett élnek az ítélet által nem érintett és egyébként minden állampolgárt megillető jogok és köteleességek, valamint a végrehajtás során keletkezett speciális jogok és köteleességek. Ez utóbbiak sajátossága, hogy csak és kizárólag a büntetés végrehajtásának ideje alatt állnak fenn; azaz a szankció letöltésével, az eljárásjogi vagy igazgatási intézkedés lejártával vagy megszüntetésével aktualitásukat veszítik.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának ideje alatt az állampolgári jogok halmaza tovább differenciálódik, vagyis a jogok egy része szünetel, más részüik korlátozottan érvényesül, végül vannak olyanok is, amelyek az intézet falai között továbbra is korlátlanul érvényesülnek. Így különösen a büntetés végrehajtása által nem érintett jogok⁴:

1. az élethez és az emberi méltósághoz való jog;
2. a személyi biztonság joga;
3. az egészséghez és a szociális biztonsághoz való jog;
4. a jogképesség;
5. a jó hírnévhez való jog;
6. a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz való jog;
7. a magántitok védelme;
8. a művelődéshez való jog;
9. a tudományos és művészeti tevékenység szabadsága.

Amint a felsorolásból is kitűnik: a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz való jog a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt érintetlen marad.

Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Római Egyezmény 9. cikke alapján *„mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát”*. A cikk második bekezdése szerint *„a vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek”*. Hasonló értelemben rendelkezik az Európai Unió Alapvető Jogok Kartája is.

A fentiekkel összhangban a 2006-ban elfogadott Európai börtön szabályok 29. pontja kimondja, hogy:

- a fogvatartottak gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadságát tiszteletben kell tartani.

4 Lásd: Vókó György: *Magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialógus Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006, 169–189. o.

- A börtönrezsimet, amennyiben lehetséges, úgy kell megszervezni, hogy a fogvatartottak számára lehetőséget biztosítsanak vallásuk gyakorlására és filozófiájuk követésére, az adott vallások vagy filozófiák által elismert képviselők által tartott vallási szertartásokon vagy gyűléseken való részvételre, vallásuk vagy filozófiájuk ilyen képviselői négy szemközti látogatásainak fogadására és vallásos vagy egyházi jellegű kiadványok birtokában tartására.
- A fogvatartottak nem kényszeríthetők vallás gyakorlására vagy filozófia követésére, vallásos szertartásokon vagy gyűléseken, lelkigyakorlatokon való részvételre, vagy arra, hogy fogadják valamely vallás vagy filozófia képviselőjének a látogatását.

A nemrég elfogadott büntetés-végrehajtási törvény⁵ 126. paragrafusa Magyarország Alaptörvényével⁶ összhangban az elítéltek jogai között részletes szabályokat állapít meg a vallásgyakorlás vonatkozásában. Témánkat illetően a korábbiakhoz képest legfontosabb újdonság, hogy a jogalkotó törvényi szintre emelte az eddig csak rendeletben található szabályokat és fontos alapjogként állapítja meg a fogvatartottak szabad vallásgyakorláshoz való jogát. Eszerint a büntetés-végrehajtási intézetben minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy lelkiismereti és vallási meggyőződését szabadon megválassza vagy megváltoztassa, vallását gyakorolhassa. Továbbá minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy az egyházi személy, a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatászerűen végző tagja, az egyházi jogi személy vagy a vallási tevékenységet végző szervezet által megbízott más személy általi gondozásban részesülhessen. A harmadik bekezdés alapján az elítélt magánál tarthatja a vallása gyakorlásához szükséges könyveket, írásos anyagokat és kegytárgyakat. A kegytárgyak vallásgyakorláshoz való szükségességének megállapításához az adott egyházi személy és vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatászerűen végző tagjának állásfoglalása kérhető.

Összességében elmondható tehát, hogy az említett szabályok sorra elismerik a vallásos tanítás és gyakorlat fontosságát egyrészt a börtönök életében, másrészt az egyes fogvatartottak személyes szükségletei szempontjából is.

A vallásszabadság lényegi sajátosságai

A vallásszabadság lényegében olyan abszolút alapjog, amely semmilyen formában nem korlátozható. A személy a valláshoz való viszonyát tekintve lehet val-

5 A büntetések, az intézkedések, az egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

6 A VII. cikk (1) alapján mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.

lások vagy ateista. Ezek alapján a vallásszabadságot a meggyőződés szabadságának vallási értelmezésen alapuló válfajaként vagy formájaként is definiálhatjuk, amely közvetlenül az emberi méltóságban gyökeredzik, s mint ilyen, bizonyos esetektől eltekintve, korlátozhatatlan. Ez utóbbi kategóriába tartoznak a törvényben előírt esetek, a közrend, a közbiztonság, a közegészségügy, a közérkölc, illetve a versengő alapvető emberi jogok és szabadságok.

Paczolay Péter szerint „a vallásszabadság joga két egymástól viszonylag elkülönülő, és önmagában is szerteágazó dimenzióban helyezkedik el: az egyik a vallásszabadság egyéni alapjogi összefüggéseire, a másik az államszervezeti-intézményi kérdésekre, az állam és az egyház viszonyára vonatkozik”.⁷ Az alábbiakban főként az egyéni alapjogi aspektusra koncentrálnak.

A vallás és a hitbéli meggyőződés az emberi személyiség elválaszthatatlan része, mivel kifejezésre jut benne a teljes egzisztenciális létezés; vagyis az ember fizikai, szellemi és lelki egysége, s éppen ez alkotja a vallásszabadság és az emberi méltóság legmélyebb összefüggését.⁸ Az alkotmányjog az emberi méltósághoz való jogot a legáltalánosabb személyiségi jogként értelmezi, amelynek alapvető alkotóelemei az önrendelkezés szabadsága, a magánszférához való jog, a cselekvési szabadság, végül a személy szabad kibontakozásának joga.⁹ Az említett jogok szorosan tapadnak az emberi személyiséghez¹⁰, illetve méltóságoz, melyek egyben a diszkrimináció tilalmát is megalapozzák. Ebből fakadóan a vallásszabadság a vallásos meggyőződés egyéni vagy közösségi, a magán- vagy közszférában, a vallásos gyakorlatokban és szertartásokban történő kifejezésének szabadságát foglalja magába, amit a meggyőződés megváltoztatásának szabadsága tesz teljessé. Ebben a kontextusban a vallásszabadság joga alapvetően a meggyőződés szabadságát és az abból eredő cselekvést, illetve magatartást védi, amely a vallásszabadság szervesen összekapcsolódó kollektív és individuális formáiban jut kifejezésre. Nevezetesen a vallásszabadság szerves részét alkotó vallásgyakorlás éppen a kommunikációs alapjogokhoz, azon belül is a véleménynyilvánítás szabadságához kötődik. Így a vallásszabadság gyakorlásának előfeltétele a véleménynyilvánítás szabadságának biztosítása.

Az állam számára a vallásszabadság tekintetében a legfőbb feladat és egyben kötelesség az eszmék és világnézeti rendszerek diszkriminációmentes szabad

7 Paczolay Péter: *A lelkiismereti és vallásszabadság*. In: Halmi Gábor és Tóth Attila Gábor (szerk.): *Emberi jogok*. Osiris kiadó, Budapest, 2003, 531. o.

8 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, 8/1990. (IV. 25.) AB határozat

9 Hasonló értelemben nyilatkozott a II. Vatikáni zsinat, mely szerint „ez a szabadság abban áll, hogy minden embernek mentesnek kell lennie a kénysertől akár egyesek, akár csoportok vagy bármilyen emberi hatalom kényszerítő hatásától, mégpedig úgy, hogy a vallás tekintetében senki se legyen kénytelen lelkiismerete ellen cselekedni, s ne akadályozzák abban, hogy – jogos határok közt – lelkiismerete szerint cselekedjék akár magánéletében, akár a nyilvánosság előtt, akár egymagában, akár másokkal társulva.” Kijelenti továbbá a zsinat, hogy a vallásszabadsághoz való jog az emberi személy méltóságán alapszik [...]. Cserhádi József – Fábán Árpád (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Szent István Társulat, Budapest, 1986. 374. o.

10 Az Alkotmánybíróság a 64/1991. (XII. 17.) határozatában a személyiség integritásához való jogként értelmezte.

áramlásának biztosítása anélkül, hogy azok bármelyikével azonosulna, illetve a tartalmi kérdésekkel kapcsolatban állást foglalna.¹¹

A vallásszabadság sajátosan gazdag tartalmát elemezve Ádám Antal, a teljesség igénye nélkül, mintegy húsz részjogosítványt sorol fel.¹² Ezek közül külön is kiemeljük, hogy a vallásszabadság alapján bárki jogosult vallás elfogadására, megválasztására, megváltoztatására, elhagyására, gyakorlására, mégpedig nyilvánosan vagy magánkörben, másokkal együtt közösen vagy egyénileg, szertartások révén vagy más módon.

A szabad társadalomhoz hasonlóan a börtönökben a vallás ma is lényeges mozzanatnak tekinthető azon szabadságjogok és támogató hatások között, amelyeknek elismert és biztos helyük van az intézetek mindennapi életében. A jelen szabályok értelmében a börtönigazgatóságoknak biztosítaniuk kell, hogy a börtönökben élő közösségek és az egyes fogvatartottak szabadon és méltósággal élhessenek vallásos életet a börtön rendjének keretein belül. Ezt a büntetés-végrehajtási hatóságok kifejezetten azzal egészítik ki, hogy megkönnyítik a vallásgyakorlást és a fogvatartottak vallásos hitének tiszteletben tartását. Amennyiben lehetséges, a vallásos meggyőződésükből eredő előírásokkal összhangban lévő étrendet biztosítanak a fogvatartottak számára. Ha lehetséges, minden egyes börtönben a különböző vallásokhoz és vallásos meggyőzésekhez tartozó fogvatartottak számára vallásgyakorlási és gyülekezési helyeket kell rendelkezésre bocsátani. Ha a börtönben ugyanazon valláshoz tartozó, elegendő számú fogvatartott van, ki kell jelölni az adott vallás jogosult képviselőjét. Amennyiben a fogvatartottak száma ezt indokolja, és ha a körülmények megengedik, a kijelölt személynek ezt a feladatot teljes munkaidőben kell végeznie. A jogosult képviselő számára engedélyezni kell, hogy rendszeresen tartson szertartásokat, szervezzen tevékenységeket és a vallásához tartozó fogvatartottakkal négy szemközt megbeszéléseket folytasson. Fogvatartottól nem tagadható meg, hogy valamely vallás jogosult képviselőjével kapcsolatot tartson – az adott vallástól függetlenül.

Ugyanakkor a fogvatartott nem kényszeríthető a vallásos szertartásokon vagy gyűléseken való részvételre, vagy arra, hogy fogadja valamely vallás képviselőjének látogatását. A vallásgyakorlást nem szabad főképpen a fogvatartási programok egyik aspektusának tekinteni, hanem az összes fogvatartottat érintő, közérdekű kérdésként kell kezelni.

Amennyire csak lehetséges, minden fogvatartottnak biztosítani kell, hogy kielégíthesse vallásos, lelki és erkölcsi életének szükségleteit azzal, hogy részt vesz az intézetben tartott vallásos összejöveteleken vagy szolgáltatásokon, és birtokában tarthat bármely szükséges könyvet vagy írásos anyagot.

A fenti szabályok szelleméből is világosan következik, hogy a vallásszabadsághoz fűződő jog alapvetően még a börtön falai között sem korlátozható, kivéve a közrend, közegészségügy és közbiztonság veszélyeztetésének eseteit.

¹¹ 4/1993. (II. 12.) AB határozat

¹² Ádám Antal: *Bölcsélet, vallás, állami egyházjog*. Dialógus Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007, 276. o.

A közösségi és az egyéni vallásgyakorlást 1990-től jogszabály biztosítja Magyarországon a szociális, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményekben gondozottak, illetve a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott személyek számára.¹³

A vallásszabadság hatékonyabb megvalósulása érdekében a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék közötti megállapodás (Vatikánváros, 1997. június 20.), mintájára a Kormány megállapodást kötött több magyarországi egyházzal és vallásfelekezettel, így 1998. december 8-án a Magyarországi Református Egyházzal [1057/1999. (V. 26.) Korm. hat.]. Ez utóbbi a vatikáni megállapodástól eltérően már tartalmaz a büntetés-végrehajtási intézetekben történő hit- és vallásgyakorlásra is kiterjedő rendelkezést, mely szerint *„a Református Egyház a vallás szabad gyakorlását biztosító alkotmányos jog alapján feladatának tekintti, hogy az olyan oktatási-nevelési, szociális, egészségügyi, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményekben belül, amelyek nem a Református Egyház fenntartásában vannak, valamint a honvédségi és a büntetés-végrehajtási intézetekben lehetővé váljon az istentiszteleteken és vallásos szertartásokon és cselekményekben való részvétel azok számára, akik ezt igénylik.”*

Sajátos körülmény, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben történő egyházi szolgálatra nem tér ki sem a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségével 1998. október 1-jén [e megállapodás kihirdetésére az 1058/1999. (V. 28.) Kormányhatározatban került sor], sem a Magyarországi Evangélikus Egyházzal 1998. december 7-én [1056/1999. (V. 26.) Korm. hat.] kötött megállapodás.

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény rendelkezése alapján a lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlását a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott személy számára egyéni és közösségi szinten is lehetővé kell tenni¹⁴, melynek idejét és módját a házirend tartalmazza.

Az elítélt személy vallásgyakorlására vonatkozóan speciális szabályokat alapított meg a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet. E szerint a büntetés-végrehajtási intézetben az elítélt személy egyháza lelkészével ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot; a vallásgyakorlás céljára szolgáló megfelelő helyiségről az intézet, a tárgyi kellékekről pedig az adott egyház gondoskodik; az intézetben egyházi fenntartású könyvtár is működhet. Magát a kapcsolatfelvételt bármelyik fél kezdeményezheti, de mindez nem sértheti az intézet rendjét és biztonságát, új büntetőeljárás indítása esetén a bíróság, illetve az ügyész rendelkezését.¹⁵ A fogvatartott súlyos vagy életveszélyes állapotában a kapcsolatfelvételt soron kívül biztosítani kell. Az elítélt vallási hovatartozásáról az intézet nyilvántartást nem vezethet, és erről harmadik személynek sem nyilatkozhat. Az intézet nem kérhet felvilágosítást a

13 A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 6. §-a szerint *„Az egyéni és közösségi vallásgyakorlást lehetővé kell tenni a szociális, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben gondozott, a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott számára.”*

14 2011. évi CCVI. tv. 3. § (1)

15 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 93. § (3)

lelkészről a működése során tudomására jutott adatokról, és a lelkész sem avatkozhat be az intézet működésébe.

A rend és biztonság megtartása mellett az elítélt vallásgyakorlására szolgáló könyveket és kegytárgyakat vásárolhat és tarthat magánál. A szabadságvesztés végrehajtása alatt többek között az elítélt szülői felügyeleti joga is szünetel, ugyanakkor lehetővé kell tenni számára, hogy kiskorú gyermeke vallási neveléséről véleményt nyilváníthasson és azt a szülői felügyeletet gyakorló szülővel, illetve a törvényes képviselővel is közölhesse.

A fokozott biztonság érdekében a biztonsági elkülönítésben lévő, a magán-elzárást töltő és a különleges biztonságú körleten, illetve zárkában, valamint a hosszú időre ítélték körletén elhelyezett elítélt csak is kizárólag egyéni lelki gondozásban részesülhet.¹⁶

A Börtönlelkészi Szolgálatról szóló 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálat létrehozásával intézményesítette a történelmi egyházak büntetés-végrehajtási intézetekben folytatott hitéleti tevékenységét. A felhatalmazás alapján minden bejegyzett egyház, vallásfelekezet és vallási közösség folytathat hitéleti tevékenységet az intézetekben, mely felöleli a fogvatartottaknak mind a csoportos és mind az egyéni vallásgyakorláshoz fűződő jogainak érvényesítését s a lelki gondozás biztosítását.¹⁷

Az egységes börtönlelkészi szolgálatban a lelkészek munkájukat ökumenikus szellemben kötelesek végezni, tiszteletben kell tartaniuk a fogvatartottak és a lelkészek felekezeti önállóságát, miközben kötelesek elősegíteni más vallási közösségek vallásgyakorlási és lelki gondozási jogosultságának érvényesülését a fogvatartottak igényei alapján.¹⁸

Az elítéltek lelki gondozását a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyházak lelkészeiből¹⁹ álló, egyházi felügyeletű börtönlelkészi szolgálat végzi, melynek főbb feladatai közé tartozik az istentiszteletek, bibliaórák és hitoktatás tartása; az egyéni és közösségi lelki gondozás, illetve rendszeres fogadóórák tartása; az életismereti és vallás erkölcsi oktatás; más vallások képviselői tevékenységének és a börtönmissziók munkájának koordinálása, illetve a fogvatartottak kérésére egyéb egyházi szolgálatok végzése (pl. keresztesítés, esketés).

A vallás szerepe az elítéltek reszocializációjában

A reszocializáció lényegében egyfajta újraszocializálódást jelent, amelynek során az elítéltek szakemberek közreműködésével újból végigmennek a szocializációs folyamaton abból a célból, hogy elsajátítsák a társadalmilag is elfogadott viselkedésmintát. Az eljárás azonban csak akkor lehet sikeres, ha az elítéltek csak

16 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 96. § (2)

17 A Börtönlelkészi Szolgálatról szóló 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet 1. §

18 Uo. 3. §

19 A szolgálat állományába tartozó lelkész és a részfoglalkozású lelkész (börtönlelkész) közalkalmazott.

a szükséges mértékben szenvednek korlátozást, egyébként pedig életük radikálisan nem tér el a kintitől.²⁰

Vókó György megállapítása szerint „*az elítéltek jogosultságaira, benti életük viszonyaira, csak a bebörtönzéssel szükségképpen együtt járó körülmények fejthetnek ki korlátozó hatást, egyébként a civil élet normáit kell, ahol csak lehet, alkalmazni.*”²¹

Ez a reszocializáció szellemével is ellentétes volna, hiszen minél több jog gyakorlását korlátozzuk az elítélt számára, annál nagyobb akadályt gördítünk a társadalmi visszailleszkedés fent jelzett útjába.

Az Alkotmánybíróság 13/2001. (V. 14.) AB határozata is kimondja, hogy a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntetőhatalom nem korlátlan, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén nem teljesen kiszolgáltatott. Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya. A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteit a kínzás, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód és büntetések tilalma, valamint az emberi méltósághoz, személyi biztonsághoz való jog adja.

Ebben az összefüggésben az emberi méltósághoz szorosan kapcsolódó vallásszabadság gyakorlása reszocializációs szempontból sem elhanyagolható, mivel az elítéltek gyakran éppen a vallás segítségével találnak rá a kiútra a sokszor kilátástalannak tűnő helyzetükből. A bűnbánat gyakorlásával, felelősségük megvállásával képesek lesznek átértékelni gyakran téves értékekre épült múltbeli életvitelüket.

Az 1989-ben lezajlott rendszerváltás, sőt már az azt megelőző évek is politikailag és gazdaságilag olyan instabil helyzetet idéztek elő, ami együtt járt az értékek válságával, ezzel összefüggésben pedig a deviáns magatartás felerősödésével.

A jóléti állam és társadalom leírására különösen érvényesek Fukuyama megállapításai, aki szerint „*az olyan társadalom, amely eltökélten és következetesen írja a szabályokat az egyéni szabadság fokozása nevében, egyre szervezettebbé, atomizáltabbá és elszigeteltté válik, ezáltal képtelen lesz közös célokat elérni, közös feladatokat végrehajtani. Ha valamely társadalom nem szab határt a technológiai fejlődésben, akkor ott valószínűleg másban sem lesznek határok és szaporodik a bűnözés, felbomlanak a családok, a szülők nem teljesítik kötelességeiket gyermekeikkel szemben, a szomszédok nem figyelnek egymásra és a polgárok nem vesznek részt a közéletben.*”²²

20 A reszocializáció során „*a börtönbe került személyek számára a büntetés mellett olyan körülményeket kell biztosítani, ami által újra végigmehetnek a szocializációs folyamat buktatóin és azokat sikerrel oldhatják meg. Ehhez nemcsak az szükséges, hogy a börtönélet körülményei hasonlítsanak a kinti élethez, hanem az is, hogy szakemberek segítségével megtanulják azokat a megküzdési stratégiákat, amivel a „jól szocializálódott személy” a szabad életben rendelkezik. A reszocializáció, tehát mint a társadalmi szabályokhoz való alkalmazkodás újratanulása egyfajta terápiás folyamat, amelynek során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat. A komplex folyamathoz egyaránt szükség van a társas együttélésre nevelő hatásokra és az egyén befogadóképességére, megfelelő motivációjára. Mindez megvalósulása a társadalom általános értékrendjének elfogadásához vezet*”. Tóth Mariann: *Reszocializációs szempontból jelentős alkotmányos jogok gyakorlása a börtönben*. In: *Glossa Iuridica*, 2011. 1. 36. o.

21 Vókó György: *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA doktori értekezés. Budapest, 2010. 161. o.

22 Francis Fukuyama: *A Nagy Sztérbomlás. Az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése*. Európa Könyvkiadó, Budapest 2000. 30–31. o.

A vallás, többek között, mint kötelező magatartási szabályok összessége meghatározó szerepet tölt be a hívő ember személyiségének alakulásában és kibontakozásában. Az általa közvetített és a személy által interiorizált értékek²³ kihatnak mind az egyéni, mind pedig a közösségi cselekvés módjára és minőségére. Az általa közvetített értékek az emberi cselekvés normatív kritériumai lehetnek, amelyek társadalmi besorolásunkat alapjaiban határozzák meg.

Ezért is képviselhet a vallás jelentős kohéziós erőt a társadalomban, s mint ilyen, komoly szerepet tölthet be az elítéltek reszocializációjában is, melynek során aktív szerepe lehet az új értékstruktúra kialakításában. A vallás segítségével az elítélt olyan értékekkel találkozhat, amelyeket valamilyen oknál fogva korábban egyáltalán nem, vagy nem helyesen ismert.

Az új kódex kialakítása során fontos szempont volt, hogy az a büntetés-végrehajtás összetett, többcélú rendszerét olyan alapokra helyezze, amely kellően szolgálja a társadalom védelmét, és egyben az elítéltek épülésére, nevelésére, jogkövető életmódra szoktatására is lehetőséget teremtsen. Ezért az elkövetővel szembeni joghátrány érvényesítése mellett kiemelkedő jelentősége van annak, hogy a fogvatartott a büntetés-végrehajtási intézetben töltött idő alatt hasznos tevékenységet folytasson, szabadulása után pedig a társadalom értékes tagjává váljon.

Ennek megfelelően az új büntetés végrehajtási törvény a büntetések, intézkedések hatékony érvényesítésén, azaz a szankciók szigorú végrehajtásán túl az egyéni megelőzési célok elérését, a reszocializációt is célul tűzte ki, amelyben fontos szerepet játszik a vallásszabadság biztosítása.²⁴

23 Pl. béke, bölcsesség, türelem, szeretet, tisztület, felelősség, becsület, megbocsátás, segítőkészség, szerelem, család, barátság, belső harmónia, önfegyelem.

24 Ruzsonyi Péter szerint „a vallásnak a társadalom visszaváró üzenetét is közvetítenie kell, de ezenkívül képes normalizálni a börtönökben az emberi kapcsolatokat [...], az lelkesek és az önkéntes segítők erőfeszítései hozzájárulnak a fogvatartottak rehabilitációjához, a büntetés-végrehajtás céljainak megalósításához”. Ruzsonyi Péter: *Vallásszabadság*. Börtönügyi Szemle, 1993. 4. 103. o.